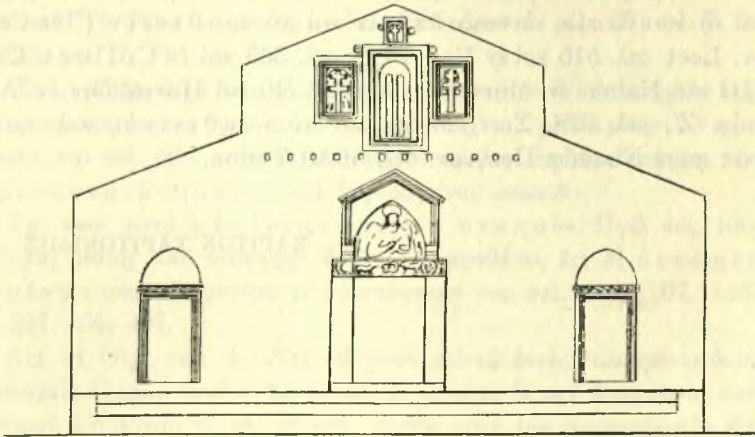

ΕΠΙΓΡΑΦΗ

ΕΚ ΤΟΥ ΝΑΟΥ ΤΟΥ ΑΓΙΟΥ ΙΩΑΝΝΟΥ ΜΑΓΚΟΥΤΗ

Ἐν τῷ Βυζαντινῷ Μουσεῖῳ τῶν Ἀθηνῶν ἀπόκεινται δύο θωράκια τέμπλου, ἅτινα τέως εὑρίσκοντο ἐστημένα ἔμπροσθεν τοῦ ναοῦ τῶν Ἁγίων Ἀναργύρων, τοῦ παρὰ τοὺς βορειανατολικοὺς πρόποδας τῆς Ἀκροπόλεως μετοχίου τοῦ Παναγίου Τάφου.

Τὰ θωράκια ταῦτα ἀρχικῶς προήρχοντο ἐκ τοῦ ναοῦ τοῦ Ἁγίου Ἰωάννου τοῦ Βαπτιστοῦ τοῦ ἐπιλεγομένου Μαγκούτη, ὅστις ἔκειτο βορείως καὶ

Εἰκ. 1. Πρόσοψις τοῦ ναοῦ τοῦ ἁγ. Ἰωάννου Μαγκούτη.

εἰς μικρὰν ἀπόστασιν ἀπὸ τοῦ περιβόλου τοῦ μετοχίου τοῦ Παναγ. Τάφου. Ὁ ναὸς οὗτος ἐσφίξετο, καίτοι ἠρειπωμένος, μέχρι τοῦλάχιστον τοῦ 1845, νῦν ὅμως, πλὴν τῶν θεμελιῶν, οὐδὲν ἴχνος αὐτοῦ ἀπομένει. Εὐτυχῶς εἰκόνες τῆς κατόψεως αὐτοῦ, τῆς προσόψεως, τῆς κόγχης ἐσωτερικῶς καὶ τομῆς κατὰ μῆκος, ἐδημοσιεύθησαν ὑπὸ τοῦ Couchaud, ἐν τῷ ἔργῳ αὐτοῦ *Choix d'églises byzantines en Grèce*, Paris 1842. Πίν. 5-6¹. Ἐν τῷ σχεδιογραφῆματι τῆς προσόψεως τὰ δύο θωράκια εἰκονίζονται τοποθετημένα πρὸς διακόσμη-

¹ Τὰς εἰκόνας τῆς προσόψεως, τῆς κατόψεως καὶ τῆς κατὰ μῆκος τομῆς ἀνεδημοσίευσεν ὁ ἐφορος τῶν Βυζαντινῶν ἀρχαιοτήτων κ. Ἀνδρ. Ζυγγόπουλος ἐν τῷ Β' τεύχει τοῦ Εὐρετηρίου τῶν μεσαιωνικῶν μνημείων τῶν Ἀθηνῶν, σελ. 85-86. Εἰκ. 86, 87 καὶ 89.

σιν, ἑκατέρωθεν τοῦ διλόβου παραθύρου, τοῦ κειμένου ἄνωθεν τῆς μέσης κυρίας θύρας τοῦ ναοῦ. (Εἰκ. 1). Ἡ τοποθέτησις τῶν θωρακίων ἐν τῇ θέσει ταύτῃ ἐγένετο κατὰ τοὺς χρόνους τῆς φραγκοκρατίας¹: ἀρχικῶς ταῦτα ἀπετέλουν μέρος τοῦ τέμπλου τοῦ ναοῦ, χωριζόμενα διὰ κιονίσκου, κατὰ τὸν συνήθη τρόπον τῶν βυζαντιακῶν τέμπλων¹.

Εἰς τὴν ἐπιφάνειαν τὴν ἀποτελουμένην ἐκ τῶν δύο ἀντιστοίχων καθέτων πλευρῶν τῶν πλαισίων τῶν θωρακίων καὶ τοῦ κιονίσκου, εἶχεν ἐγχαραχθῆ ἐπιγραφή, ἣς νῦν, μετὰ τὴν ἐξαφάνισιν τοῦ κιονίσκου, ἀπομένουσι τὰ πρῶτα καὶ τελευταῖα γράμματα τῶν στίχων, καθισταμένης οὕτω ἀδυνάτου τῆς συμπληρώσεως καὶ ἀναγνώσεως αὐτῆς ὁλοκλήρου (Εἰκ. 2, 3 καὶ 4).

Εἰκ. 2. Τὰ δύο θωράκια τοῦ ναοῦ τοῦ ἁγ. Ἰωάννου Μαγούτης.

Ἡ ἐπιγραφή ἀποτελεῖται νῦν ἐξ εἴκοσι καὶ ἕξ στίχων, εἶναι δὲ κάτωθεν ἑλλιπῆς κατὰ ἓνα ἢ δύο στίχους, ἐκ φθορᾶς ἀμφοτέρων τῶν θωρακίων. Τὰ γράμματα μετὰ πολλῆς ἐπιμελείας κεχαραγμένα καὶ κανονικά, ὡς ἐπὶ τὸ πλεῖστον, δὲν εἶναι πάντα ἰσομεγέθη. Τὰ γράμματα Α, Δ καὶ Λ, ἔχουσιν εἰς τὸ ἄνω αὐτῶν ἄκρον κεραίαν πρὸς τὰριστερὰ προεξέχουσιν ὀριζοντίως, ὡς ἄλλως τε συμβαίνει εἰς πολλὰς βυζαντιακὰς ἐπιγραφὰς τῶν μέσων χρόνων. Ἄξιον σημειώσεως ὡσαύτως εἶναι τὸ σχῆμα τοῦ Ξ, ὅπερ ἔχει τὴν μορφήν τοῦ σαμπὶ ρ. καὶ τοῦ Ζ, ὅπερ προσομοιάζει πρὸς ξ. Πολλάκις δὲ συνδέονται δύο, τρία ἢ τέσσαρα γράμματα, ὡς τὰ Α Ν Ν Η ἐν τῇ λέξει Ἰωάννης καὶ τὰ Μ Ν Η Μ ἐν τῇ λέξει μνημόσυνον. Ἐπίσης ἐν τῷ εἰκοστῷ πρώτῳ στίχῳ

¹ Τὰ δύο θωράκια ἀπεικονίσθησαν ἐκ φωτογραφίας ὑπὸ τοῦ διευθυντοῦ τοῦ Βυζαντινοῦ Μουσείου κ. Γεωργ. Σωτηρίου ἐν τῇ Ὁδηγῷ τοῦ Βυζαντινοῦ Μουσείου σελ. 35 (α' ἐκδ.) καὶ ὑπὸ Ἀνδρ. Ξυγγοπούλου ἐνθ' ἄν. σελ. 86.

Εικ. 3. Πρώτον θωράκιον.

υπάρχουσι συνδεδεμένα κατά τρόπον περιέργον δύο ἢ τρία γράμματα ων, ὧν ὁμως δὲν εἶναι εὐκόλος ἡ ἀνάγνωσις. Πᾶσαι σχεδὸν αἱ λέξεις φέρουσι πνεύματα καὶ τόνους, ὡς παρατηρεῖται καὶ εἰς ἄλλας βυζαντιακὰς ἐπιγραφάς, ἰδίᾳ ἀπὸ τῆς δωδεκάτης ἑκατονταετηρίδος καὶ ἐντεῦθεν.

Ἡμεῖς ἐπιχειρήσαντες νὰ συμπληρώσωμεν καὶ ἀναγνώσωμεν τὴν ἐπιγραφὴν ταύτην, ἐστηρίχθημεν κυρίως εἰς τὸ μέτρον αὐτῆς· παρατηρήσαμεν δὴλα δὴ ὅτι αὕτη ἀποτελεῖται ἐκ στίχων τριμέτρων ἰαμβικῶν δωδεκασυλλάβων, εὗρομεν δ' ὅτι δύο ἐπὶ τοῦ λίθου σειραὶ γραμμάτων ἀποτελοῦσιν ἓνα στίχον τριμέτρον ἰαμβικόν. Ἐπὶ τῇ βάσει τῆς ἀρχῆς ταύτης προέβημεν εἰς τὴν συμπλήρωσιν καὶ ἀνάγνωσιν τοῦ πλείστου μέρους τῆς ἐπιγραφῆς, διότι οἱ τελευταῖοι στίχοι, καίτοι διαγιγνώσκεται ἐν μέρει τὸ νόημα αὐτῶν, δὲν δύνανται νὰ συμπληρωθῶσι μετ' ἀπολύτου ἀσφαλείας. Τὸ τέλος τῶν πλείστων στίχων δηλοῦται διὰ τελείας. Ἡ ἀποκατάστασις καὶ ἀνάγνωσις τῆς ἐπιγραφῆς ἔχει ὡς ἑξῆς:

Εἰκ. 4. Δεύτερον θωράκιον.

- † Ὡ λύ[χγε φω]τός, ὦ λαλι[ὰ τοῦ] Λόγου,
 ὦ τοῦ [λαμπρ]οῦ προδρομῶν πίστεως φάους·
 Ἰωάννη μ[έγισ]τε, κήρυξ Τι[ριάδ]ος,
 βαπτισιὰ Χριστοῦ, τοῦ Ζαχαρίου γόν]ε,
 5. τοὺς ἀν[ακαιν]ίσαντας ἐκ[νέο]ν τόδε,
 τὸ μνημ[όσυνον] ψυχικῆς σ[ωτ]ηρίας,
 ἐν τῷ [γραῶ] σου τῷ σεβασ[μωτ]ιάτῳ,
 φημι Γ[ερμα]νὸν Σποργίτην καὶ τέκνα,
 τοῦτο[υ]ς ἀμώ]μως καὶ καλῶς. . . τάπερ,
 10. εἰς κίσ[του] ἐξά]ρτισιν, οὗ τῦμ[βον] σκ]έπει,
 ρι. θωτε καὶ πολ. σει,
 τοῦτ[ων]. δμαίμον ου
 εἰς φύλ[αξ] σφ[ύζων] καὶ σκέπων [ἐκέτα]ς.

Τὸ κύριον ὄνομα τοῦ ἀνακαινίσαντος τὸ τέμπλον τοῦ ναοῦ τοῦ ἁγίου

Ἰωάννου τοῦ Βαπτιστοῦ, (στίχ. 8) συνεπληρώσαμεν Γ[ερμα]νόν, καίτοι οὕτως ὁ στίχος ἀπομένει ἐνδεκασύλλαβος, διότι οὐδὲν ἄλλο ὄνομα προσαρμόζεται εἰς τὰ γράμματα Γ . . . NON τοῦ λίθου¹. Τὸ ἐπώνυμον αὐτοῦ σφάζεται ὀλόκληρον ΣΠΟΡΓΙΤΗΝ. Ἡ μόνη ἀνωμαλία, ἣν παρουσιάζει, εἶναι ὅτι τὸ Ρ ἐν αὐτῷ, ἠναγκάσθη ὁ χαρακτής, δι' ἔλλειψιν χώρου, νὰ χαράξῃ λίαν σμικρὸν καὶ ἔχον ἀκανόνιστον τὴν καμπύλην αὐτοῦ κεραϊάν. Ἡ ἀνάγνωσις ἐπομένως τοῦ ἐπωνύμου τούτου εἶναι ἀσφαλής. Ἐν τῷ δευτέρῳ ἱαμβικῷ στίχῳ συνεπληρώσαμεν τὴν τρίτην λέξιν [λαμπρ]οῦ, διότι ἐπὶ τῶν δύο σφζομένων γραμμάτων τοῦ τέλους τῆς λέξεως ὁ ὑπάρχει περισπωμένη, συμφωνεῖ δὲ ἢ συμπλήρωσις καὶ πρὸς τὴν ἔννοιαν καλεῖ ὁ ποιητὴς φῶς λαμπρὸν τῆς πίστεως, τὸν Χριστόν. Τῆς λέξεως πίστεως σφάζεται μόνον τὸ πρῶτον γράμμα Π, συνεπληρώσαμεν δ' αὐτὴν κατὰ τὴν πιθανωτάτην ἐκδοχὴν.

Ἐν τῷ τρίτῳ στίχῳ συνεπληρώσαμεν τὴν δευτέραν λέξιν, ἣς σφάζονται μόνον τὸ πρῶτον γράμμα Μ καὶ τὸ τελευταῖον Ε, [μῆγισ]ε, ὀδηγούμενοι ὑπὸ τοῦ μέτρου. Ὡσαύτως ἐν τῷ αὐτῷ στίχῳ συνεπληρώσαμεν τὴν τελευταίαν λέξιν Τ[ριάδ]ος ὡς ἀπαιτεῖ καὶ τὸ νόημα καὶ τὸ μέτρον. Παρουσιάζει δ' ἢ λέξις αὕτη τοῦτο τὸ ἄξιον σημειώσεως, ὅτι τὸ τελικὸν σῆγμα ἔχει τὸ σχῆμα τῆς μικρογραμμάτου γραφῆς σ.

Τὸν τέταρτον ἱαμβικὸν στίχον συνεπληρώσαμεν οὕτως:

βαπτ[ιστὰ Χρι]στοῦ, τοῦ Ζαχαρί[σου γόν]ε

περὶ τῆς συμπληρώσεως ταύτης δὲν δύναται νὰ γεννηθῇ ἀμφιβολία.

Τὸ ἐν τῷ πέμπτῳ στίχῳ AN . . . ICANTAC συνεπληρώσαμεν ἀν[ακαιν]ίσσαντας. Ἡδύνατό τις νὰ παρατηρήσῃ ὅτι ἡ λέξις αὕτη ὡσαύτως συμπληροῦται ἀν[ακτ]ίσσαντας. Εἰς τοῦτο ὁμως δὲν συμφωνεῖ τὸ μέτρον, διότι τότε ὁ στίχος θὰ ἦτο ἐνδεκασύλλαβος. Πρέπει δὲ νὰ ἔχωμεν ὑπ' ὄψιν ὅτι ὁ χαρακτής ὦν ὑποχρεωμένος εἰς δύο σειρὰς νὰ περιλάβῃ ἓνα στίχον τρίμετρον ἱαμβικὸν δωδεκασύλλαβον, ἐχάρασσε τὰ γράμματα μεγαλύτερα ἢ μικρότερα ἀναλόγως τοῦ χώρου.

Ἐν τῷ ἐνάτῳ στίχῳ εἶναι ἴσως δυνατὸν νὰ συμπληρωθῇ τὸ τέλος αὐτοῦ [ὡς κα]τά περ, ἢ συμπλήρωσις ὁμως αὕτη δὲν εἶναι ἀσφαλής. Ὁ ἐνδέκατος στίχος εἶναι λίαν ἀσαφής καὶ ἢ συμπλήρωσις αὐτοῦ δὲν φαίνεται δυνατή. Ὡσαύτως καὶ ὁ δωδέκατος στίχος εἶναι ἀσαφής. Τὸ τέλος τοῦ δεκάτου τρίτου στίχου συνεπληρώσαμεν [ικέτα]ς κατὰ τὴν πιθανωτάτην ἐκδοχὴν.

Ὡς ἐξάγεται ἐκ τῆς ἐπιγραφῆς, οἱ ἐν αὐτῇ μνημονευόμενοι Γερμανὸς Σποργίτης μετὰ τῶν τέκνων αὐτοῦ, προέβησαν εἰς τὴν ἀνακαίνισιν τοῦ τέμπλου τοῦ ναοῦ τοῦ ἁγίου Ἰωάννου τοῦ Βαπτιστοῦ, οὗ ἐπικαλοῦνται τὴν ἀντίληψιν καὶ προστασίαν. Ἀλλὰ πότε ἐγένετο ἡ ἀνακαίνισις αὕτη;

¹ Ἡ συμπλήρωσις Γ[αλη]νόν φαίνεται ἀπίθανος.

Ἡ παλαιογραφία τῶν γραμμάτων τῆς ἐπιγραφῆς (Εἰκ. 5) μαρτυρεῖ σαφῶς ὅτι αὕτη δὲν δύναται νὰ εἶναι προγενεστέρα τῆς δωδεκάτης ἑκατονταετηρίδος· τοῦτο ἄλλως τε ἐξάγεται καὶ ἐκ τῆς συγκρίσεως αὐτῆς πρὸς ἄλλας ἐπιγραφὰς τῶν Ἀθηνῶν τῶν μέσων χρόνων.

Πρὸς ἀπόδειξιν τῆς γνώμης ταύτης θὰ στηριχθῶμεν εἰς ἐπιγραφὰς τῶν Ἀθηνῶν ἀσφαλοῦς χρονολογίας καὶ ἀποτελουμένας ὁμοίως, ὡς ἡ ἐπιγραφή τῶν θωρακίων τοῦ ναοῦ τοῦ ἁγίου Ἰωάννου τοῦ Μαγκούτη, ἐκ στίχων τριμέτρων ἰαμβικῶν. Ἡ πρώτη ἐκ τῶν ἐπιγραφῶν τούτων εἶναι ἡ τοῦ ναοῦ τῶν ἁγίων Θεοδώρων ἢ σφζομένη κατὰ χώραν, ἄνωθεν τῆς μέσης θύρας τῆς προσόψεως τοῦ ναοῦ, μνημονεύουσα τὴν ἀνέγερσιν αὐτοῦ ὑπὸ τοῦ σπαθαροκανιδιάτου Νικολάου Καλομάλου.

Ἡ ἐπιγραφή αὕτη ἀποτελεῖται ἐξ ὀκτῶ στίχων τριμέτρων ἰαμβικῶν δωδεκασυλλάβων, ἔχουσα τὰ γράμματα μετὰ πολλῆς ἐπιμελείας κεχαραγμένα καὶ κανονικά. Ἡ παλαιογραφία τῶν γραμμάτων εἶναι, πλὴν ἔλαχιστων διαφορῶν, ἀνάλογος πρὸς τὴν παρατηρουμένην εἰς τὴν ἐπιγραφὴν τῶν θωρακίων τοῦ ἁγίου Ἰωάννου Μαγκούτη· φέρει

Εἰκ. 5. Ἡ ἐπιγραφή τῶν δύο θωρακίων.

ὁμοίως ἢ ἐπιγραφὴ αὕτη πνεύματα καὶ τόνους καὶ ἔχει τὸν αὐτὸν χωρισμὸν τῶν τριμέτρων ἱαμβικῶν στίχων διὰ τελείας. Ἡ μόνη οὐσιώδης διαφορὰ ἐν τῇ ἐπιγραφῇ τῶν ἁγίων Θεοδώρων εἶναι ὅτι τὰ γράμματα Α, Δ καὶ Λ δὲν φέρουσιν εἰς τὸ ἄνω αὐτῶν ἄκρον ἐγκαρσίας κεραίας πρὸς τὰριστερά, ὡς εἰς τὴν ἐπιγραφὴν τῶν θωρακίων τοῦ ἁγίου Ἰωάννου¹. Ἡ ἐπιγραφὴ τοῦ ναοῦ τῶν ἁγίων Θεοδώρων ἀνήκει ἀσφαλῶς εἰς τὴν δωδεκάτην ἑκατονταετηρίδα, ὡς ἐξάγεται ἐκ τοῦ ῥυθμοῦ τοῦ ναοῦ καὶ ἐκ τοῦ γεγονότος ὅτι ὁ ἀνεγείρας αὐτὸν σπαθαροκανδιδάτος Νικόλαος Καλόμαλος, ὡς ἀποδεικνύεται ἐκ περιωθίντος μολυβδοβούλλου αὐτοῦ, ἔχοντας ἕμμετρον ἐπιγραφὴν, ἔζη περὶ τὰ μέσα τῆς δωδεκάτης ἑκατονταετηρίδος².

Δευτέρα ἐπιγραφὴ ἀσφαλοῦς χρονολογίας, ἀποτελουμένη ὡσαύτως ἐκ στίχων τριμέτρων ἱαμβικῶν εἶναι ἢ κεχαραγμένη ἐπὶ κίονος ἐστημένου εἰς τὴν θέσιν Σταυρὸς παρὰ τοὺς βορείους πρόποδας τοῦ Ὑμηττοῦ. Ἡ ἐπιγραφὴ αὕτη περιέχει ἕξ στίχους τριμέτρους ἱαμβικούς καὶ μνημονεύει τὴν ἴδρυσιν τοῦ κίονος, φέροντος ἄνω σταυρόν, ὑπὸ τοῦ μοναχοῦ Νεοφύτου³. Ἡ ἐπιγραφὴ φέρει χρονολογίαν ἀπὸ κτίσεως κόσμου ϚΨΜϚ´ (1237 - 1238 μ.Χ.) ἢ δὲ παλαιογραφία τῶν γραμμάτων αὐτῆς παρουσιάζει πολλὰς ἀναλογίας πρὸς τὴν ἐπιγραφὴν τῶν θωρακίων τοῦ ναοῦ τοῦ ἁγίου Ἰωάννου Μαγκούτη. Φέρει πνεύματα καὶ τόνους καὶ τὰ γράμματα Α, Δ καὶ Λ ἔχουσιν εἰς τὸ ἄνω αὐτῶν ἄκρον ὁμοίως κεραίας ἐγκαρσίας πρὸς τὰριστερά. Ὁ χωρισμὸς ὁμοῦ τῶν τριμέτρων ἱαμβικῶν στίχων δὲν γίνεται διὰ τελείας ὡς εἰς τὰς ἀνωτέρω ἐπιγραφὰς τοῦ Μαγκούτη καὶ τῶν ἁγίων Θεοδώρων, ἀλλὰ διὰ καμπύλων κεραίων, αἵτινες προσομοιάζουσι πρὸς κόμματα, παρουσιάζει δὲ καὶ ὁ ῥυθμὸς γραμμάτων τινῶν οὐσιώδεις διαφορὰς καὶ εἶναι ἐν γένει ἢ ἐπιγραφὴ ἀμελέστερον κεχαραγμένη, μὴ παρουσιάζουσα τὴν κανονικότητα καὶ ἐπιμέλειαν, ἣν βλέπομεν εἰς τὰς δύο ἀνωτέρω ἐπιγραφὰς τοῦ ἁγίου Ἰωάννου Μαγκούτη καὶ τῶν ἁγίων Θεοδώρων.

¹ Εἰκόνα τῆς ἐπιγραφῆς τῶν ἁγίων Θεοδώρων, γενομένην ἐκ φωτογραφίας, ἐδημοσίευσεν ὁ κ. Ἄνδρ. Ευγγόπουλος ἐν τῷ Εὐρετηρίῳ τῶν μεσαιωνικῶν μνημείων τῶν Ἀθηνῶν, τεύχ. Β´ σελ. 72.

² Τὸ μολυβδοβούλλου τοῦτο ἐδημοσιεύθη παρ' ἡμῶν ἐν Δ. Ἐφημ. Νομισμ. Ἀρχ. τόμ. Α´ σελ. 125 κέξ. Ἡ ἐπιγραφὴ αὐτοῦ ἀποτελεῖται ἐξ ἐνός στίχου τριμέτρου ἱαμβικοῦ: *Νικολάου σφράγισμα τοῦ Καλομάλου*. Ἐν τῇ ἀνωτέρῳ ἡμῶν δημοσιεύσει νομίζομεν ὅτι κατεστήσαμεν ἀναμφισβήτητον ὅτι ὁ ναὸς τῶν ἁγίων Θεοδώρων ἀνήκει εἰς τὴν δωδεκάτην ἑκατονταετηρίδα καὶ πιθανῶς εἰς τὰ μέσα αὐτῆς.

³ Πανομοίωτον τῆς ἐπιγραφῆς ταύτης ἐδημοσίευσεν πρῶτος ὁ J. Strzygowski, Ἡ μὴ τοῦ Κυνηγοῦ τῶν Φιλοσόφων, Δελτ. Ἱστορ. καὶ Ἐθν. Ἐταιρ. τῆς Ἑλλάδος, τόμ. Γ´ σελ. 120 - 121 καὶ ἐκ φωτογραφίας ὁ Δ. Καμπούρογλος, Ἡ στήλη τοῦ Νεοφύτου, Μελέται καὶ Ἐρευναί, Τὰ Ἀττικά σελ. 132 καὶ ὁ Φ. Κουκουλές, Τὸ κίονιον τοῦ Νεοφύτου ἐν Ἐπ. Ἐταιρ. Βυζ. Σπουδῶν τόμ. Η´ σελ. 149.

Τρίτη ἐπιγραφή, ὅσαυτως ἀσφαλῶς χρονολογίας, εἶναι ἡ ἀποκειμένη νῦν ἐν τῷ Βυζαντινῷ Μουσείῳ τῶν Ἀθηνῶν, ἐπιτύμβιος τῶν μοναχῶν Λουκᾶ καὶ Φιλοσόφου, ἀποτελουμένη ἐκ τεσσάρων στίχων τριμέτρων λαμβικῶν. Φέρει πνεύματα καὶ τόνους καὶ εἶναι ἀνάλογος κατὰ τὴν παλαιογραφίαν τῶν γραμμάτων πρὸς τὴν ἀνωτέρω ἐπιγραφὴν τοῦ Νεοφύτου ἔχουσα ὁμοίως πρὸς χωρισμὸν τῶν τριμέτρων λαμβικῶν στίχων κεραίας καμπύλας. Φέρει δὲ χρονολογίαν ἀπὸ κτίσεως κόσμου ,ϚΨΜΓ' (1235 μ. Χ.).¹ Συγκρινομένη ἡ ἐπιγραφή τῶν θωρακίων τοῦ ναοῦ τοῦ ἁγίου Ἰωάννου Μαγκούτη πρὸς τὰς ἀνωτέρω τρεῖς, ἁγίων Θεοδώρων, κίονος τοῦ Σταυροῦ καὶ ἐπιτυμβίου Λουκᾶ καὶ Φιλοσόφου, φαίνεται ἀποτελοῦσα τὸ μεταίχιμιον μεταξὺ τῆς πρώτης καὶ τῶν δύο τελευταίων. Πρὸς τὴν τῶν ἁγίων Θεοδώρων ὁμοιάζει περισσότερο κατὰ τὴν παλαιογραφίαν τῶν γραμμάτων καὶ τὸν διὰ τελείας χωρισμὸν τῶν τριμέτρων λαμβικῶν στίχων, φέρει δ' ὡς καὶ ἐκείνη πνεύματα καὶ τόνους.

Πρὸς τὴν ἐπιγραφὴν τοῦ κίονος τοῦ Σταυροῦ (Νεοφύτου) καὶ τὴν ἐπιτύμβιον ἐπιγραφὴν Λουκᾶ καὶ Φιλοσόφου ὁμοιάζει μὲν κατὰ τὸν τύπον τῶν γραμμάτων Α, Δ καὶ Λ, ἅτινα ἔχουσιν ὁμοίας ἐγκαρσίας κεραίας εἰς τὸ ἄνω αὐτῶν ἄκρον, διαφέρει ὅμως κατὰ τὸν τρόπον τοῦ χωρισμοῦ τῶν τριμέτρων λαμβικῶν στίχων καὶ τὴν ἐπιμέλειαν καὶ κανονικότητα τῆς χαράξεως τῶν γραμμάτων. Ὡς εἶπομεν καὶ ἀνωτέρω, ὁ ναὸς τῶν ἁγίων Θεοδώρων εἶναι ἀσφαλῶς κτίσμα τῆς δωδεκάτης ἑκατονταετηρίδος, ὡς ἐξάγεται ἐκ τοῦ ἔθιμου αὐτοῦ καὶ ἐκ τῆς κτιτορικῆς ἐπιγραφῆς τῆς μνημονευούσης τὸν κτίτορα σπαθαροκανδιᾶτον Νικόλαον Καλόμαλον, ὅστις, ὡς καθίσταται φανερόν ἐκ τοῦ περιωθθέντος μολυβδοβούλλου αὐτοῦ, ἔχοντας ἔμμετρον ἐπιγραφὴν, ἔζη κατὰ τὴν δωδεκάτην ἑκατονταετηρίδα καὶ πιθανώτατα περὶ τὰ μέσα αὐτῆς.

Ἐξ ἑτέρου αἱ δύο ἄλλαι ἐπιγραφαὶ τοῦ Νεοφύτου καὶ τοῦ Λουκᾶ καὶ Φιλοσόφου φέρουσι χρονολογίας ἡ μὲν πρώτη τὸ ἔτος 1237 - 1238 μ. Χ. ἡ δὲ δευτέρα τὸ ἔτος 1235 μ. Χ. Ἐπομένως ἐκ τῶν ἀνωτέρω γνωρισμάτων κρίνοντες δυνάμεθα νὰ θεωρήσωμεν τὴν ἐπιγραφὴν τῶν θωρακίων τοῦ ἁγίου Ἰωάννου Μαγκούτη, μεταγενεστέραν μὲν τῆς ἐπιγραφῆς τοῦ ναοῦ τῶν ἁγίων Θεοδώρων, ἀρχαιότεραν δὲ τῆς ἐπιγραφῆς τοῦ κίονος τοῦ Σταυροῦ καὶ τῆς ἐπιτυμβίου Λουκᾶ καὶ Φιλοσόφου, καὶ νὰ τάξωμεν αὐτὴν χρονολογικῶς εἰς τὸ δεύτερον ἡμῖσι τῆς δωδεκάτης ἑκατονταετηρίδος.

Ἄλλὰ νῦν ἐρωτᾶται τὰ θωράκια εἶναι σύγχρονα ἢ προγενέστερα τῆς ἐπιγραφῆς;

Εἰς τοῦτο δύναται τις ν' ἀπαντήσῃ ἀσφαλῶς ὅτι ταῦτα εἶναι προγενέ-

¹ Εἰκόνα τῆς ἐπιγραφῆς γενομένην ἐκ φωτογραφίας ἴδε ἐν Ὁδηγῷ Βυζαντινοῦ Μουσείου, πίν. 4 (α' ἐκδ.) καὶ παρὰ Δ. Γρ. Καμπούρογλου, Ἐνθ' ἄν. σελ. 145 καὶ Φ. Κουκουλέ, Ἐπ. Ἐταιρ. Βυζ. Σπουδῶν, τόμ. Η σελ. 150.

στερα, διότι, αν ήσαν σύγχρονα, η επιγραφή δεν θα έχαρασσεται εν η έχαραχθη θέσει· επί του τέμπλου θα εξευρίσκετο άλλος χώρος πρὸς διαιώνισιν τῆς ἀνακαινίσεως αὐτοῦ.

Ὅτι η̄ επιγραφή εἶναι μεταγενεστέρα τῶν θωρακίων, ἐξάγεται καὶ ἐκ τοῦ ὅτι εἰς τὸ δεύτερον αὐτῶν οἱ δύο ἄνωθεν τοῦ σταυροῦ δίσκοι ἔχουσιν ἐγγάρακτον τὸ $\overline{NI-KA}$, ἐν ᾧ ἐν τῷ πρώτῳ θωρακίῳ εἰς τοὺς δύο δίσκους ὑπάρχει ἀνάγλυπτον τὸ $\overline{IC-XC}$ διαφέρον καὶ κατὰ τὴν παλαιογραφίαν τῶν γραμμάτων¹, ἐξ οὗ καθίσταται φανερόν ὅτι τὸ $NI-KA$ τῆς δευτέρας πλακῶς ἐχαραχθη μεταγενεστέρως, ἀποξεσθέντων τῶν ἀρχικῶς ἐκεῖ ἀναγλύφων γραμμάτων. Ἐξ αὐτοῦ ὅμως προκύπτει ὅτι ἀρχικῶς τὰ θωράκια, τέσσαρα πιθανώτατα, ἀπετελοῦντο ἐκ ζευγῶν, ἐχόντων ὁμοίας παραστάσεις τοῦ σταυροῦ καὶ τῶν κάτωθεν αὐτοῦ πτηνῶν. Ἐπομένως ὡς πάρισον (pendant) τοῦ πρώτου θωρακίου ὑπῆρχεν ἕτερον ἀπολεσθέν, φέρον ἀνάγλυφον τὸ $NI-KA$ ἀντιστοιχοῦν πρὸς τὸ $\overline{IC-XC}$ τοῦ σφριζομένου πρώτου θωρακίου. Ὡσαύτως ἕτερον ζεύγος ἀπετέλουν τὸ νῦν σφριζόμενον δεύτερον θωράκιον μετὰ ἐτέρου ὁμοίου ἀπολεσθέντος, ἔχοντα ἐντὸς τῶν δίσκων τὴν αὐτὴν ἐπιγραφὴν ἀνάγλυφον, τὸ μὲν πρῶτον, τὸ περισσθέν, τὸ $\overline{IC-XC}$, τὸ δὲ δεύτερον, τὸ ἀπολεσθέν, τὸ $NI-KA$. Οἱ ἀνακαινίσαντες ὅθεν τὸ τέμπλον καὶ ἐχαραξάντες τὴν ἐπιγραφὴν, ἠναγκάσθησαν, ἔχοντες δύο μόνον θωράκια, νὰ ἐξαλείψωσιν ἐκ τοῦ δευτέρου τὸ ἀνάγλυφον $\overline{IC-XC}$ καὶ νὰ ἐχαραξῶσιν τὸ $NI-KA$, διὰ νὰ ἀποτελέσῃ καὶ τοῦτο ἐν σύνολον μετὰ τῆς ἐπιγραφῆς τοῦ πρώτου θωρακίου. Ἐπειδὴ δὲ πιθανώτατα εἰς τὸ τέμπλον τοῦ ναοῦ ὑπῆρχον τέσσαρα ἐν ὄλῳ θωράκια, οἱ ἀνακαινίσαντες αὐτὸ ἀνεπλήρωσαν τὰ ἐλλείποντα ἕτερα δύο, εἴτε δι' ἄλλων ληφθέντων ἄλλοθεν, εἴτε ἐχρησιμοποίησαν πλάκας ἀπλᾶς μετὰ πλαισίων, ἄνευ ὅμως γλυπτῆς διακοσμῆσεως· τὴν ἐπιγραφὴν ὅμως, τὴν σκοπὸν ἔχουσαν νὰ διαιωνίσῃ τὴν εὐλαβὴ αὐτῶν ἀνακαινίσειν τοῦ τέμπλου, ἐθεώρησαν σκοπιμώτερον νὰ ἐχαραξῶσιν ἐπὶ τῶν δύο ἀντιστοιχῶν καθέτων πλευρῶν τῶν πλαισίων τῶν θωρακίων καὶ τοῦ συνδέοντος αὐτὰ κιονίσκου, προφανῶς διότι ὡς ἐκ τῆς θαυμασίας αὐτῶν γλυπτῆς διακοσμῆσεως ἀπετέλουν τὸν μᾶλλον καταφανῆ καλλωπισμὸν τοῦ τέμπλου.

Ὁ ναὸς τοῦ ἁγίου Ἰωάννου τοῦ Βαπτιστοῦ ἰδρύθη ἐν ἔτει 871 μ.Χ., ὡς μανθάνομεν ἐκ τῆς κτιτορικῆς αὐτοῦ ἐπιγραφῆς, εὐρεθείσης εἰς τὰ ἐρείπια τοῦ ναοῦ καὶ ἐχούσης ὡς ἑξῆς:

¹ Εἰς τὸ δεύτερον θωράκιον τὸ I ἔχει ἐν τῷ μέσῳ στιγμὴν ὡς καὶ τὸ N ἐν τῷ μέσῳ τῆς κεκλιμένης αὐτοῦ κεραίας, ἐν ᾧ τοῦτο δὲν παρατηρεῖται εἰς τὸ I τοῦ πρώτου θωρακίου. Εἰς τὴν ἔμμετρον ἐπιγραφὴν ὑπάρχει ἡ αὐτὴ στιγμὴ καὶ εἰς τὰ I καὶ εἰς τὴν N αὐτῆς. Ὡσαύτως τὸ K καὶ τὸ A τοῦ δευτέρου δίσκου εἶναι τῆς αὐτῆς παλαιογραφίας ὡς εἰς τὰ αὐτὰ γράμματα τῆς ἐπιγραφῆς, ἐξ οὗ καθίσταται φανερόν ὅτι οἱ ἐχαραξάντες τὴν ἐπιγραφὴν ταύτην ἀπέξεσαν τοὺς δίσκους καὶ ἐχάραξαν τὸ $\overline{NI-KA}$.

† Ἐτ(ους) ,ΣΤΟΘ' ἀπὸ κτ(ίσεως) κόσμ(ου) | μ(ηνὸς) Φεβρ(ουαρίου)
 δ' | ἐν(δικτιῶνος) δ' Κωνσ(ταντίνος) | κ(αὶ) Ἀναστασῶ κ(αὶ) Ἰω(άννης) | δρογ-
 γάριος τὸ φιλιτατο(ν) ἡμ(ῶν) τέκν(ον) ἐκ | συνφόρου ἐκτίσαμ(εν) | τὸν πάνσε-
 πτον να(ὸν) | τοῦ ἁγίου Ἰω(άννου) τοῦ Βαπ(τιστοῦ) | ὀρίσαντ(ες) κ(αὶ) προσ-
 τάξ(αντες) | πάντα τὰ ὑπάρχον(τα) | ἡμ(ῶν) αὐτον τε το ... | ... τῶν ἀδελ-
 φῶν | (εἰς μ)νημόσυν(ον) | (ἡμ(ῶν) τε καὶ) αὐτ(ῶν)¹

Ἡ ἐπιγραφή αὕτη (Εἰκ. 6) ἔχουσα συντετημημένας τὰς πλείστας τῶν λέξεων καὶ κεχαραγμένη μετὰ τινος σκαιότητος καὶ ἀπειροκαλίας, διαφέρει οὐσιωδῶς κατὰ τὴν παλαιογραφίαν τῶν γραμμῶν καὶ κατὰ τὸν τρόπον τῆς γραφῆς ἀπὸ τὴν ἐπιγραφὴν τῶν θωρακίων, ἧτις, ὡς ἀνωτέρω παρετηρήσαμεν, εἶναι ἀδύνατον νὰ εἶναι προγενεστέρα τῆς δωδεκάτης ἑκατονταετηρίδος.

Ἐκ τῆς κτιτορικῆς ἐπιγραφῆς τοῦ ἔτους 871 δὲν δυνάμεθα νὰ εξαγάγωμεν τὸ συμπέρασμα ὅτι καὶ τὰ περισωθέντα θωράκια ἀνήκουσιν εἰς τοὺς χρόνους τῆς πρώτης ἰδρύσεως τοῦ ναοῦ. Ἄλλως τε ἡ τέχνη τῶν δύο τούτων θωρακίων δυσκόλως θὰ ἠδύνατο νὰ θεωρηθῆ παλαιότερα τῆς ἑνδεκάτης ἑκατονταετηρίδος, διότι κατὰ τὴν ἑκατονταετηρίδα ταύτην ἐμφανίζονται ἐν Ἀθήναις τὰ πλέγματα, τὰ κουφικὰ καὶ τὰ ἀραβουργήματα². Ὡς δὲ θὰ παρατηρήσῃ ὁ ἀναγνώστης, τὰ δύο θωράκια φέρουσι διακόσμησιν ἀκριβῶς τῆς τεχνολογίας τῶν πλεγμάτων.

Ὁ συστηματικῶς μελετήσας τὴν διακοσμητικὴν γλυπτικὴν τῶν ἐν Ἑλλάδι παλαιοχριστιανικῶν καὶ βυζαντιανῶν μνημείων κ. Γεώργιος Σωτηρίου, κρίνων ἐπὶ τῇ βάσει τῶν χρονολογη-

Εἰκ. 6. Ἡ κτιτορικὴ ἐπιγραφή τοῦ ἁγίου Ἰωάννου Μαγκούτη.

¹ Ἡ ἐπιγραφή ἐδημοσιεύθη τὸ πρῶτον ὑπὸ Ἰωάν. Σακκελίωρος ἐν τῷ Δελτίῳ τῆς Ἱστορ. καὶ Ἐθνολογ. Ἐταιρείας τῆς Ἑλλάδος τόμ. Β' σελ. 29 καὶ ἐξ. κατόπιν ὑπὸ Δημ. Γρ. Καμπούρογλου ἐν τῇ Ἱστορίᾳ τῶν Ἀθηναίων τόμ. Β' σελ. 292, τελευταῖον δὲ μετὰ φωτογρ. ἀπεικονίσεως ὑπὸ Γεωργ. Σωτηρίου ἐν τῷ Ὁδηγῷ τοῦ Βυζαντινοῦ Μουσείου σελ. 40-41 (α' ἐκδ.). Μετὰ φωτογραφικῆς ἐπίσης ἀπεικονίσεως ἐδημοσιεύθη καὶ ὑπὸ Ἀνδρ. Συγγοπούλου ἐν τῷ Ἐδρετηρίῳ τῶν μεσαιων. μνημείων τευχος Β' σελ. 86-87.

² Γ. Σωτηρίου, Ὁ ἐν Θήβαις ναὸς Γρηγορίου τοῦ Θεολόγου, Ἀρχ. Ἐφ. 1924 σ. 26.

μένων μνημείων τῆς Σκριποῦς, τῶν Θηβῶν, τῆς Χαλκίδος καὶ τῶν Ἀθηνῶν, κατέληξεν εἰς τὸ συμπέρασμα ὅτι κατὰ τὴν ἐνάτην ἑκατονταετηρίδα διατηροῦνται τὰ παλαιοχριστιανικὰ στοιχεῖα, εἰσάγονται δὲ καὶ θέματα προερχόμενα ἐκ τῆς ἀνατολικῆς τέχνης. Ἀπὸ τῆς δεκάτης ἑκατονταετηρίδος ἐπεκτείνονται πλεότερον καὶ εἰς τὴν Ἑλλάδα τὰ θέματα τὰ καθαρῶς ἀνατολικά, τὰ ἔχοντα κυρίως παραστάσεις ζώων. Ἀπὸ τῆς ἑνδεκάτης ὁμως ἑκατονταετηρίδος καὶ ἐντεῦθεν ἐμφανίζονται τὰ πλέγματα τὰ κουφικὰ καὶ τὰ ἀραβουργήματα καθόλου¹.

Δὲν ἀποκλείεται ὁμως τὰ δύο θωράκια νὰ προέρχωνται ἐξ ἄλλου ναοῦ τῆς ἑνδεκάτης ἑκατονταετηρίδος, ἐρειπωθέντος, καὶ νὰ ἐχρησιμοποιήθησαν διὰ τὸ τέμπλον τοῦ ἁγίου Ἰωάννου τοῦ Βαπτιστοῦ κατὰ τὸ δεύτερον ἡμῖσι τῆς δωδεκάτης. Τὴν σκέψιν ταύτην καθιστᾷ εὐλογον τὸ γεγονός ὅτι ἐν τῷ ναῷ τῆς Γοργοπηκούου (νῦν ἁγίου Ἐλευθερίου) παρὰ τὸν μητροπολιτικὸν ναὸν τῶν Ἀθηνῶν, τὰ πλεῖστα βυζαντιὰ ἀνάγλυφα, τὰ διακοσμοῦντα αὐτὸν ἔξωθεν, προέρχονται ἐξ ἄλλων ἀρχαιοτέρων ναῶν τῆς πόλεως.

Τὸ πλῆθος τῶν ἀρχιτεκτονικῶν μελῶν καὶ τῶν διακοσμητικῶν ἀναγλύφων παλαιοχριστιανικῆς καὶ παλαιοβυζαντιανῆς τέχνης, ἅτινα ἐνετοιχίσθησαν βραδύτερον εἰς ναοὺς ὑστερωτέρων βυζαντιανῶν χρόνων, ἄγει εἰς τὴν σκέψιν ὅτι πιθανώτατα πολλοὶ τῶν παλαιοτέρων ναῶν τῆς πόλεως ὑπέστησαν καταστροφὴν εἴτε ἐκ σεισμῶν εἴτε ἐκ βαρβαρικῶν ἐπιδρομῶν. Τῶν διακοσμητικῶν ἀναγλύφων ἄλλα μένουσιν ἐντοιχισμένα εἰς τὸν ναὸν τῆς Γοργοπηκούου (ἁγ. Ἐλευθερίου) καὶ εὐάριθμα εἰς ἄλλους βυζαντιανούς ναοὺς, ἄλλα δέ, τὰ καὶ πολυπληθέστερα, μετὰ τὴν κατεδάφισιν ἑβδομήκοντα περίπου ναῶν κατὰ τὰ ἔτη 1840 - 1855, ἔμειναν ἔσκορπισμένα εἰς διάφορα μέρη τῆς πόλεως. Ἐξ αὐτῶν τὰ πλεῖστα περιουνελέγησαν καὶ ἀπετέθησαν ἐν τῷ Βυζαντινῷ Μουσεῖῳ.

Ὡς μανθάνομεν ἐκ τοῦ βίου τοῦ Ὀσίου Λουκά, ἡ Ἀττικὴ ἐληλητήθη ἐν ἔτει 933 ὑπὸ τῶν Σαρακηνῶν, πιθανώτατον δὲ φαίνεται ὅτι καὶ ἡ πόλις τῶν Ἀθηνῶν, ἐξαιρέσει τῆς Ἀκροπόλεως, δὲν διέφυγε τὴν λεηλασίαν. Εἶναι δὲ εὐνόητον ὅτι οἱ φανατικοὶ πιστοὶ τοῦ Ἰσλάμ, κυρίως θὰ ἐβεβήλωσαν καὶ θὰ κατέστρεψαν τὸν διάκοσμον τῶν ναῶν τῆς πόλεως. Τότε δὲ πιθανῶς κατεστράφη καὶ τὸ πρῶτον τέμπλον, τοῦ τέλους τῆς ἐνάτης ἑκατονταετηρίδος, τοῦ ναοῦ τοῦ ἁγίου Ἰωάννου Μαγκούτη.

Συνοψίζοντες τὰ ἀνωτέρω δυνάμεθα νὰ καταλήξωμεν εἰς τὰ ἑξῆς πορίσματα. Ὁ ναὸς τοῦ ἁγίου Ἰωάννου τοῦ Βαπτιστοῦ, ἰδρυθεὶς κατὰ τὸ δεύτερον ἡμῖσι τῆς ἐνάτης ἑκατονταετηρίδος, ὑπέστη φθορὰν τοῦ ἐσωτερικοῦ αὐτοῦ διακόσμου κατὰ τὴν δεκάτην, ἴσως τὸ πρῶτον αὐτῆς ἡμῖσι, καὶ πιθανώτατα ἀνεκαινίσθη κατὰ τὴν ἑνδεκάτην, ἂν τὰ θωράκια ἀνήκωσιν εἰς αὐτὸν καὶ δὲν

¹ Γ. Σωτηρίου, Ἐνθ' ἀν. σελ. 26.

προέρχονται ἐξ ἄλλου ναοῦ τῶν χρόνων τούτων, τότε δ' ἐκαλλωπίσθη διὰ λαμπρᾶς ἐσωτερικῆς διακοσμῆσεως, ἣς δείγματα ἀπομένουσι τὰ δύο θαυμάσια θωράκια τοῦ τέμπλου. Βραδύτερον ὁ ναὸς ὑπέστη δευτέραν ὀλικὴν ἢ μερικὴν φθορὰν τοῦ ἐσωτερικοῦ αὐτοῦ διακόσμου, ἐξ ἀγνώστου εἰς ἡμᾶς αἰτίας¹ καὶ κατὰ τὸ δεύτερον ἡμῖσι τῆς δωδεκάτης ἑκατονταετηρίδος ἀνεκαινίσθη τὸ τέμπλον αὐτοῦ, χρησιμοποιοιθῆντος ἐν μέρει τοῦ παλαιότερου γλυπτοῦ διακόσμου τοῦ ναοῦ. Τὴν ἀνακαινίσιν ταύτην μνημονεύει ἡ ἔμμετρος ἐπιγραφή ἢ περιωθεῖσα ἠκρωτηριασμένη ἐπὶ τῶν δύο θωρακίων.

ΚΩΝΣΤ. Μ. ΚΩΝΣΤΑΝΤΟΠΟΥΛΟΣ

¹ Κατὰ τὴν ἐν ἔτει 1147 ἐπιδρομὴν εἰς τὴν Ἑλλάδα τῶν Νορμαννῶν τῆς Σικελίας ὑπὸ Ῥογήρον τὸν Β' καὶ τὸν Ἑλληνα τὸ γένος ναύαρχον Γεώργιον Ἀντιοχέα, ὁπότε, πλὴν ἄλλων πόλεων, ὑπέστησαν φοβερὰν λεηλασίαν καὶ αἱ Θῆβαι, ἀναφέρεται ὅτι οἱ ἐπιδρομεῖς ἐκ τῆς Βοιωτίας εἰσήλασαν καὶ εἰς τὴν Ἀττικὴν, ἀλλὰ δὲν μαρτυρεῖται ῥητῶς ὅτι ἐληλάτησαν καὶ τὰς Ἀθήνας. Ὅτι δὲ οἱ ἐπιδρομεῖς, καίτοι χριστιανοί, δὲν ἐφείδοντο οὐδὲ τῶν ναῶν, ἐκ μίσους πρὸς τοὺς ὀρθοδόξους, γίνεται καταφανὲς ἐκ τῶν ὅσα ὑπέστησαν οἱ ναοὶ τῶν Θηβῶν καὶ τῆς Κορίνθου. Καὶ δύναται μὲν νὰ παρατηρηθῇ ὅτι οἱ ἐπιδρομεῖς κυρίως ἐπεδίωκον τὴν δισρπαγὴν τῶν πολυτίμων σκευῶν τῶν ναῶν, εἶναι ὅμως εὐνόητον ὅτι τὰ ἄγρια στίφη τῶν Νορμαννῶν δὲν ἤρκοῦντο εἰς τοῦτο μόνον, ἀλλ' ἐπέφερον καὶ καταστροφὴν τοῦ διακόσμου, ἐλαυνόμενα ὑπὸ τοῦ τυφλοῦ φανατισμοῦ καὶ τῆς μισαλλοδοξίας, ὑφ' ἣς κατεῖχοντο κατὰ τῶν ὀρθοδόξων κατοίκων. Ἄν ἦτο βεβαία ἡ λεηλασία τῶν Ἀθηνῶν κατὰ τὴν ἐπιδρομὴν τῶν Νορμαννῶν, ἠδυνάμεθα εἰς αὐτοὺς ν' ἀποδώσωμεν τὴν δευτέραν καταστροφὴν τοῦ τέμπλου τοῦ ναοῦ τοῦ ἁγίου Ἰωάννου Μαγκούτη.